

VOJVODINA TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

(Hetedik közlemény)

A magyarok és németek letelepedése

Vojvodina életében a 18-ik század sok tekintetben fordulópont volt. Ebben az időben változik meg a vidék népi és nemzeti összetétele, amennyiben a század elejétől kezdve a szerbek mellé nagyszámban telepednek le magyarok, németek, tótok, kisoroszkok és más nemzetiségek. Míg a század elején csaknem tisztán szerbek lakják az egész országrészt, a század vége felé már az összlakosság felét sem teszik ki.

Már Mária Terézia idején nyilvánvaló volt, hogy a termékeny területet nem lehet sokáig oly gyéren, illetve csaknem lakatlanul hagyni, mint addig. A császárnő több rendeletben utasította a földesurakat és nemeseket, hogy megfelelő számú lakosságról gondoskodjanak, ezek azonban nem tehettek eleget a parancsnak egyszerűen azért, mert az itt uralkodó ázsiai elnyomás miatt a szomszéd és távoli megyékből idehozott jobbágyság megszökött s máshol nézett munka után. Ez a szokás egyébként egész Magyarországon divatban volt, mivel a földesurak által kirótt megterheléseket a jobbágyság a többi vármegyében sem bírta el. Az egyhelyben való letelepülés és megmaradás csak évtizedek múltán vált lehetségessé, amikor az udvar már maga is intézkedett, hogy a jobbágyság terhei némileg elviselhetőbbek legyenek. Igaz, hogy az udvarnak a telepítésekkel más tervei is voltak: a nemzetiségek összekeverésével megakasztani a nemzeti öntudat kifejlődését, a nemzetiségek egymás ellen úszításával valamennyit sakkban tartani és uralkodni felettük. Ezt különösen Vojvodinában találták szükségesnek, ahol a szerbek, a határország felosztalása után, a polgárosodás útjára, tehát a nemzeti öntudat útjára léptek. A szerbek politikai követelései egyre nagyobbakká váltak és az egyedül általuk lakott terület könnyen leszakadhatott volna a birodalom testéről, ha ezt az udvar idejében meg nem akadályozza.

Ezzel magyarázható az, hogy az első magyar telepések kincstári birtokokon nyertek elhelyezést. A kamara intézkedésére az első magyar telepések 1731 április 28-ikán érkeznek meg Jankovára. Ezt a telepítést hamarosan továbbiak követik, néha magyarokkal, néha pedig más nemzetiségekkel. A magyarok nagyobbmértű telepítése csak egy-két évtized múlva indul meg teljes erővel, amikor a század derekán az összes, általuk ma is lakott községeket foglalják el és építik ki. Az elsők közé tartozik a Kulára, St. Kanjizára és Bačka Topolára érkező karaván 1750-ben, míg 1752-ben Doroslovo és Karavukovo községekbe történik telepítés. Ezeket követi Svetozar Miletić és Senta elfoglalása 1752—1755 között, majd 1760-ban Adát szállja meg a magyarok raja. 1767-ben Bačko Petrovoselo és Stari Becej a magyarok letelepedési helye. Még 1770—74 között is voltak telepítések Kanjizára, Becejre, Martonošra, Sentára, Adára, Molra, Petrovoselőra, Srbobránba, Bačko Gradištera, sőt Stara Kanjizán már a magyarok vannak túlsúlyban. Ez utóbbi intézkedés nyilvánvalóan a szerbek által elfoglalt városok politikai hatásának csökkentésére történt. A 18-ik

század magyar telepítéseit a református vallású magyaroknak 1782—86 között történt telepítése Stara Moravicára, Pačirra és Rumenkára zárja le.

A magyar telepések származásáról nehéz hiteles adatokat szereznünk. A kezdeti települések magyarjai rendszerint szabad költözködési joggal felruházottak, de sokszor szökevény jobbágyok is, akiknek idejöttük előtt nem volt állandó tartózkodási helyük. A későbbi telepések, akik 1770—1774 között érkeztek, a magyar Felvidékről, Heves, Nógrád és Hont megyékből származnak, a jászok és kúnok Szabadszállásról és Félegyházáról, a reformátusok Kisújszállásról és Kúnhegyesről jöttek. A vojvodinai magyar településekről szólva nem hagyhatók figyelmen kívül ezen letelepülés egészen speciális körülményei. Vojvodina többi nemzetiségeivel ellentétben a magyarok, letelepedésük idején, semmi kedvezményben nem részesültek. Míg a szerbek, ha ritkán is, kaptak bizonyos kedvezményeket és védelmet az udvartól, míg a németek letelepülése tervszerűen és észszerűen történt, a magyarok bevándorlásuk után is éppen olyan jobbágyok maradtak, amilyenek előbb voltak. A házhely (porta) készpénzben való megváltása és a kisdarab föld (telek) részletfizetéses megvásárlása folytán a vojvodinai magyar sok évtizedre rabszolgája maradt a magyar- és másnemzetiségű földesuraknak. Ez a történelmi igazságtalanság máig sem nyert kiigazítást: a magyarok ma is „szegény” nemzetiség Vojvodinában, mert úgy a szerbek, mint a németek jelentékeny gazdasági erővel rendelkeznek velük szemben.

A magyarok sorsára jutottak a tótok is, akiket Mária Terézia 1740—1744 között Hont és Bars megyékből Petrováczra, Gložánra, Kisačra és Novomestora telepített, valamint a Bački Krsturra telepített kisoroszok (rusnyákok) is. Azok a tótok, akik 1780—86 között kerültek Pivnicára és Bajára, már élvezhették II. József császár szabad-
elví intézkedéseinek előnyeit.

A „kalapos-király” nagyszerű intézkedéseit azonban csak a németek Vojvodinába való telepítéséből lehet megismerni. A forradalommal szimpatizáló és arra hajlamos polgárságra támaszkodó uralkodó nagy reformjai közé tartozik a németek széthelyezése az osztrák birodalomban. A németek így mindenütt államalkotó nemzetiségként érkeztek meg, akiknek a modern termelés és kulturális élet bevezetése volt a feladatuk. Birodalmában úgy kulturális, mint politikai és gazdasági szempontból óriási különbségek voltak. Néhol a kor technikai haladottságának megfelelő eszközökkel, másutt meg faekével művelték a földet. A lakosság elosztása is igen egyenlőtlen volt, egyes jól benépesített vidékek virágoztak, máshol lakatlan pusztaságok vagy százalmasan szegény és elmaradott vidékek tengődtek.

Magyarországon és Lengyelországban száma sem volt a gazdátlan, elhagyott földbirtokoknak. II. József ezeket szemelte ki a németekkel való betelepítésre. Trónralépése után mindjárt pátenst adott ki, amelyben felhívja a felsőrajnai tartomány, Pfalz, Hessen és Frankfurt német földműveseit, hogy a magyarországi, lengyelországi és lodo-

mériai üres termőföldekre vándoroljanak ki. Hogy a kivándorláshoz nagyobb kedvet teremtsen, a kiáltvány teljes lelkiismereti és vallás-szabadságot, kényelmes életet és minden útravalót ígér az alattvalóknak. A parasztok szabályosan épített házat, kertet és a család fenntartásához elegendő földet és legelőt, továbbá vágó és igavonó marhát, valamint mezei és házi szerszámokat kapnak, a mesteremberek a szerszám beszerzésére 50 forintot és más kedvezményeket remélhetnek. Az oklevél az egész felsőrajnai vidéket mozgalomba hozta. A verbuválók összeirták a kivándorolni óhajtó családokat és 1783 áprilisában már vissza is tértek Bécsből megfelelő útlevelekkel és útiköltséggel ellátva. A német főurak legnagyobb meglepetésére a kivándorlás azonnal meg is kezdődött, minek folytán már ez év őszén megteltek a galíciai szabad földbirtokok és a kivándorlás irányát dél felé kellett fordítani.

Vojvodinába való útjukban a kivándorlókat Bécsben családonként jegyzőkönyvbe vették és útlevéllel, valamint 2 forint útiköltséggel ellátva Buda felé indították. Itt a császári kamarás gondoskodott a kivándorlók további tervszerű irányításáról és az útiköltségek kiutalásáról. A bácskai csoportokat Somborba irányították, ahol a központi telepítő-hivatal gondoskodott végleges elhelyezésükről. A házak gyors és szabályszerű felépítéséről a telepítő-hivatal egyik szerve, az építő-iroda gondoskodott. Miután Somborban minden 160 mérföldet megjárt utasnak még 1 forint költséget kiutaltak és végleges lakhelyére utasították, az utazás véget ért.

A telepedési oklevélben, amit minden telepes családapa kapott, feltüntették, hány 10 éven aluli és hány 10 éven felüli tagja van a családnak, minek alapján a felnőtt családtagok 2 krajcár készpénzsegélyt, 1 icce lisztet, a gyermekek pedig 1 krajcár készpénzsegélyt és 1 meszely lisztet kaptak. Ezenkívül valamennyi telepes család sőt, ecetet, fát és szalmát kapott természetben. Ez a segély addig járt, amíg a telepes gazdaságilag annyira meg nem erősödött, hogy képes volt önmagát és családját eltartani.

A sombori telepítő-hivatal ugyanakkor gondoskodott, hogy az érkező családok a ház felépítéséig a már létező falvakban megfelelő elszállásolásban részesüljenek. Az új klíma és természeti viszonyok rossz hatásainak ellensúlyozására kórházakat állítottak fel minden telepes faluban.

A házak elkészítése és elfoglalása után a föld kiosztása és a szerszámok, valamint az állatok kiutalása következett. Minden család kapott 1 tehenet, vagy 16 forintot, 4 lovat felszereléssel, kocsit, boronát, ekét és más szerszámokat, továbbá 1 ágyat, 1 szalmazsákot takaróval, pokrócot és más szükséges holmit. A mesteremberek megkapták az ígért 50 forintot a szerszámaik beszerzésére. Az építő-iroda gondoskodott, hogy a házak és az utcák építése szabályszerűen történjék. Az előírás szerint a ház 11 öl hosszú, 3 öl széles és 8 láb magas volt. Minden 10 házra 1 higiénikusan épített kút jutott, felszereléssel. A telepések vallása szerint imaházat építettek parochiával, iskolá-

val és az ezekhez szükséges felszereléssel. Az egyházat és iskolát pappal és tanítóval és ezek megélhetéséhez szükséges földdel, sőt készpénz fizetéssel is ellátták. Az új falvak részben addig lakatlan területen, részben pedig a régi falvak közelében épültek. Így épült ki 1784-ben Torzsa, 1785-ben Crvenka és Novi Vrbas, 1786-ban Pašičevo, Sekić és Bulkes, valamint 1787-ben Jarek. A régi falvak mellett kiépült 1785-ben Nova Palanka, 1786-ban pedig Novi Sivic, Kula, Šove, Parabuć, Svetozar Miletić, Bački Brestovac, Veprovac, Krnjaja, Bačalmaš, Čonoplja, Bezdán, Stanišić és amelyeket már a régebben itt lakó szerbek emeltek, amint ez a községek neveiből is látszik.

Az újonnan telepített községekben összesen 3500 házat építettek, amint az tervezve is volt. A telepítések összköltsége, amint az 1789-ben, a zárszámadások megejtésekor kitudt, kerek 2 millió frtba kerültek.

Igy lett a 17-ik században még úgyszólván tisztán szerb lakosságú Vojvodinából a 18-ik században az a vegyesnemzetiségű terület, amilyennek ma is ismerjük. Az 1820-ban megejtett népszámlálás szerint Bácskában 387,914 lakos volt, közöttük 4000 nemes. A nemzetiségi megoszlás a következő: 170.942 szláv, 121,688 magyar, 91,016 német, 4237 zsidó és 31 örmény. A lakosok nagyszáma beszélt két-három nyelvet.

Egy ilyen összetételű vidéknek a 19-ik században, a polgárosulás korszakában, ádáz nemzetiségi harcok színhelyévé kellett válnia.

Kiss Flórián

Cantabriai hegyek közt

Miguel Ferrernek hívnak, viscayai születésű és negyven esztendeig őriztem a juhokat.

Most éjszakánként a cantabriai sziklákra hajtom fejemet, hallgatom a gyíkok zizegését, amint a makkia-bokrok között ijedten el-siklanak. Sokszor a tenyeremre szeretném tenni a fűrge kis állatokat, mondanám nekik: na, te bolond, te, én viscayai pásztor vagyok, miért ijedsz meg tőlem? De ők úgysem értik a beszédemet, eltűnnek és ilyenkor bizonyára boldogok.

Én meg egyedül maradok a cantabriai hegyek közt, fejem felett nappal vad repülőgépek, de éjjel szelíd csillagok tanyáznak.

Ilyenkor lelopódzom a közeli falvakba és a jó emberek étel-miszerrel töltik meg tarisznyámat. Mire visszatérek, már fáradt vagyok, a kakukfű fűszeres illata ráül a mellemre és én térdreborulva imádkozom...

Az édes Jézus néha meglátogat álmomban, megsimítja arcomat, pedig az én arcom öreg és ráncos és kemény, szakállam bizonyára felsérti finom ujjait. De ő nem törődik ezzel, csak szomorúan néz rám, mint ahogy én néztem, amikor idegen katonák öldösték juhaimat.